

Checklist voortgezet lezen – onderwijs en leesmethodes

Goed kunnen lezen is in onze samenleving een voorwaarde voor succes. Daarom is goed leesonderwijs op de basisschool heel belangrijk. Maar hoe ziet dat eruit? In deze checklist staan aandachtspunten die volgens wetenschappelijk onderzoek essentieel zijn bij onderwijs in lezen.

Je kunt de checklist gebruiken om het huidige onderwijs op jouw school te beoordelen, of als beoordelingsinstrument bij het kiezen van een nieuwe leesmethode.

De onderbouwing van deze punten vind je onder de checklist per onderdeel terug in de tekst *Hoe ziet goed leesonderwijs eruit?*, onder het gelijknamige kopje. Onderaan de checklist is ruimte om eigen aandachtspunten toe te voegen.

GEÏNTEGREERD AANBOD	goed	kan beter	ontbreekt
De leesonderdelen technisch lezen, begrijpend lezen, woordenschat en leesplezier worden geïntegreerd aangeboden. Het zijn geen afzonderlijke lesonderdelen.			
Het begrijpen van de tekst is het belangrijkste doel van de les.			

TECHNISCH LEZEN	goed	kan beter	ontbreekt
Er wordt expliciete directe instructie gegeven over woordtypen.			
Zwakke lezers krijgen extra instructie- en oefentijd in de vorm van pre-teaching en/of verlengde instructie.			
Er is structureel aandacht voor vloeiend lezen.			
Woordrijtjes worden alleen gebruikt om de woordtypen te oefenen, niet voor racelezen.			

BEGRIJPEND LEZEN	goed	kan beter	ontbreekt
Er komen diverse tekstsoorten en tekststructuren aan bod.			
Er wordt aandacht besteed aan begrijpend kijken en luisteren.			
Leesstrategieën worden ingezet als middel om tot beter tekstbegrip te komen (niet als doel op zich).			
Met name in de bovenbouw wordt er aandacht besteed aan de toepassing van leesstrategieën bij wereldoriënterende teksten.			
Door het lezen van functionele en betekenisvolle teksten wordt er gewerkt aan uitbreiding van de kennisbasis.			

WOORDENSCHAT	goed	kan beter	ontbreekt
Er wordt kort en expliciet uitleg gegeven over de betekenis van lastige woorden uit de tekst.			
Moeilijke woorden worden aangeboden in een rijke, betekenisvolle context en komen herhaald aan bod.			
Er wordt aandacht besteed aan woordleerstrategieën.			

LEESMOTIVATIE	goed	kan beter	ontbreekt
Er wordt systematisch aandacht besteed aan leesmotivatie.			
Kinderen mogen regelmatig zelf kiezen welk boek of welke tekst ze willen lezen.			
Er is regelmatig interactie tussen de kinderen over boeken.			
Er worden diverse coöperatieve lees- en werkvormen ingezet, zoals samenlezen en theaterlezen, denken-delen-uitwisselen etc.			
Doordat boeken voorgelezen worden die bij het thema aansluiten, maken de kinderen kennis met een rijk boekenaanbod.			

BELEVING EN THEMATISCH WERKEN	goed	kan beter	ontbreekt
De methode stelt kinderen in staat hun wereldkennis te verbreden.			
Er wordt gedurende een langere periode gewerkt met teksten binnen één thema.			
Er wordt gebruikgemaakt van boeiende én relevante teksten die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen.			

LEESTIJD	goed	kan beter	ontbreekt
De kinderen besteden dagelijks minimaal 20 minuten aan vrij lezen.			
Zwakke lezers (leerlingen op zorgniveau 3) besteden per week één uur extra aan lezen (bijvoorbeeld met behulp van pre-teaching).			
Voorlezen heeft dagelijks een vaste plaats op het rooster in groep 1 t/m 8.			
In de lessen ligt het accent op lezen en niet op het maken van een veelheid van opdrachten.			

INSTRUCTIE	goed	kan beter	ontbreekt
Er wordt een geïntegreerde instructie gegeven voor technisch en begrijpend lezen.			
Er is veel ruimte voor inhoudelijke gesprekken over de teksten.			
Er wordt gebruikgemaakt van een bewezen effectief instructiemodel, zoals het GRIMM-model.			

DIFFERENTIATIE	goed	kan beter	ontbreekt
Er wordt pre-teaching geboden aan zwakke lezers, zodat zij beter voorbereid zijn op de lessen en er daardoor meer van profiteren.			
Voor zwakke lezers is er speciaal aanbod op het gebied van technisch lezen, begrijpend lezen en woordenschat.			
Sterke lezers krijgen voldoende verrijkingsstof aangeboden.			
Er worden regelmatig toetsen afgenomen om na te gaan welke kinderen extra begeleiding (pre-teaching) nodig hebben en welke kinderen met pluswerk aan de slag kunnen.			
De teksten sluiten aan bij de interesse en het leesniveau van de kinderen.			

OVERIGE BELANGRIJKE PUNTEN	goed	kan beter	ontbreekt
De toetsen sluiten aan bij en hebben een gelijksoortige opzet als de Cito-toets voor begrijpend lezen.			
Het is mogelijk om in combinatiegroepen gezamenlijk les te geven, waardoor er tijd vrijkomt voor de begeleiding van kinderen die extra hulp nodig hebben.			
De leerkracht wordt ondersteund door zeer gebruiksvriendelijke digibordsoftware.			
<i>Eigen aandachtspunt:</i>			
<i>Eigen aandachtspunt:</i>			
<i>Eigen aandachtspunt:</i>			
<i>Eigen aandachtspunt:</i>			
<i>Eigen aandachtspunt:</i>			

Hoe ziet goed leesonderwijs eruit?

Dat kinderen goed moeten leren lezen, staat al jaren buiten kijf. Hun schoolsucces, toekomstige carrière en algehele welzijn op latere leeftijd hangen daar grotendeels van af.¹ Goed leesonderwijs is dus essentieel, maar hoe ziet dat eruit? In de wirwar van publicaties en goedbedoelde adviezen is het soms lastig om zicht te houden op de aspecten die er écht toe doen in het leesonderwijs. In dit stuk staan de belangrijkste wetenschappelijke bevindingen op een rijtje.

Geïntegreerd aanbod

Lange tijd hebben we gedacht dat lezers eerst technisch decoderen voor zij betekenis toekennen aan woorden. Tegenwoordig is er onderzoek beschikbaar dat dat ontkracht: vanaf de eerste letter die we lezen, proberen we betekenis toe te kennen. Volgens de Vlaamse onderwijsraad verklaart dat waarom veel beginnende lezers ‘de koe staat in de wei’ lezen, terwijl er in de tekst ‘de koe staat in de weg’ staat.²

Dit pleit voor geïntegreerd leesonderwijs. In geïntegreerd leesonderwijs komen alle facetten van voortgezet lezen gezamenlijk aan bod: technisch lezen, begrijpend lezen, woordenschat, leesplezier en literatuureducatie, gezamenlijk gericht op hét doel van het leesonderwijs: het kunnen begrijpen van uiteenlopende teksten in het dagelijks leven. Dat heet redzaamheidslezen.

Technisch lezen

Het is van groot belang dat kinderen alle woordtypen foutloos leren lezen. Om daartoe te komen, hebben ze baat bij een expliciete directe instructie met veel voorbeelden.³ Zwakke lezers hebben daarnaast belang bij extra gerichte instructie en oefentijd in de vorm van pre-teaching en/of verlengde instructie. Deze extra instructie- en oefentijd mag echter niet ten koste gaan van het vrij lezen. Júíst deze kinderen moeten veel leeskilometers maken!

Naast het feit dat de kinderen foutloos moeten leren lezen, moeten ze ook op een zeker tempo leren lezen. Leg echter geen nadruk op tempo. Door dagelijks te lezen oefenen de kinderen daar automatisch mee.⁴

Tot slot is het belangrijk om structureel te oefenen met vloeiend lezen. Onder vloeiend lezen verstaan we het lezen met expressie. Denk bijvoorbeeld aan het leggen van de klemtoon op de juiste plaats, het lezen in betekenisvolle woordgroepen en het lezen met intonatie. Naast het feit dat het prettig is om naar een lezer te luisteren die vloeiend leest, helpt het vloeiend lezen de kinderen zelf ook: hoe beter zij met expressie kunnen lezen, hoe beter ze de tekst begrijpen.⁵

Correct, vlot en vloeiend lezen kan het beste geoefend worden met betekenisvolle teksten. Teksten lezen is immers de beste oefening om dat te leren. Het racelezen met woordrijen levert niets op voor de alledaagse leesvaardigheid. En zelfs niet voor de score op de DMT!⁶

---

¹ Hoogeveen, 2018

² Vlaamse onderwijsraad, 2018

³ Vernooij, 2014

⁴ Smits & van Koeven, 2019

⁵ Van de Mortel, 2012

⁶ Smits & van Koeven, 2014

Begrijpend lezen

Hoewel technisch kunnen lezen belangrijk is, is het uiteindelijke doel van leesonderwijs het kunnen lezen én begrijpen van uiteenlopende teksten. Daarvoor is het allereerst belangrijk dat kinderen in aanraking komen met diverse tekstsoorten en tekststructuren.⁷ Tot nog dieper begrip komen zij als er ook dwarsverbanden gelegd worden tussen diverse teksten en andere informatiebronnen. Maak daarvoor gebruik van kijk- en luisterfragmenten: begrijpend kijken en luisteren ligt namelijk aan de basis van begrijpend lezen. Tijdens het luisteren verwerven kinderen strategieën die ze gebruiken om te kunnen snappen waar ze naar luisteren. Van die strategieën profiteren ze aanzienlijk als ze lezen.⁸ Daarnaast profiteren ze tijdens het lezen van de extra kennis die ze hebben opgedaan tijdens het kijken en luisteren.⁹

Tot slot zijn goede begrijpend lezers strategisch sterke lezers. Deze lezers kunnen leesstrategieën inzetten om begripsproblemen op te lossen. Instructie over leesstrategieën helpt kinderen deze strategieën eigen te maken. Maar pas op: leerlingen hebben pas baat bij het aanleren van leesstrategieën, als ze leren om deze strategieën als middel in te zetten om tot een beter tekstbegrip te komen. Het leren van leesstrategieën is geen doel op zich.¹⁰

Woordenschat

Om teksten te kunnen begrijpen moeten kinderen natuurlijk ook beschikken over voldoende woordenschat. Hoe meer woorden een kind kent, hoe makkelijker het technisch en begrijpend kan lezen. En hoe meer een kind leest, hoe meer woorden het leert.¹¹ Daarom is de koppeling tussen woordenschatonderwijs en leesonderwijs waardevol én logisch.

Het best kun je die koppeling maken door tijdens de leesles in een korte expliciete instructie uitleg te geven over de betekenis van woorden uit de tekst. De tekst zorgt namelijk voor een betekenisvolle context, en in een rijke context leren kinderen lastige woorden veel gemakkelijker dan in een context met arme, vereenvoudigde taal.¹² Het is daarbij zinvol om aandacht te besteden aan woordleerstrategieën, zoals het afleiden van woordbetekenissen.¹³ Die betekenissen blijven vervolgens het beste hangen als nieuwe woorden tijdens de lessen herhaald aan bod komen.¹⁴ Dat is het gemakkelijkst te realiseren als de lessen en teksten thematisch op elkaar aansluiten.

Leesmotivatie

Onderzoek laat keer op keer zien dat leesmotivatie aan de basis staat van leessucces.¹⁵ Om zeker te weten dat je voldoende aandacht besteedt aan leesmotivatie, kan een methode die zich systematisch richt op leespromotie uitkomst bieden.

Om de leesmotivatie van kinderen te versterken is het slim om in te spelen op de drie basisvoorwaarden voor intrinsieke motivatie: autonomie, competentie en relatie. Kinderen voelen zich autonomer en meer betrokken als ze zelf mogen kiezen welk boek of welke tekst ze lezen. Het competentiegevoel van de kinderen kun je vergroten door teksten aan te bieden die aansluiten bij hun leesniveau. Dat zijn teksten die niet te moeilijk zijn, maar wel uitdagend genoeg om de leesvaardigheid verder te ontwikkelen. Op relatie kan ingespeeld worden door veel interactiemomenten rondom boeken in te plannen, waarin kinderen hun ervaringen en enthousiasme kunnen delen.¹⁶

⁷ Houtveen, van Steensel & de la Rie, 2019

⁸ Van de Mortel, 2016

⁹ Smits en van Koeven, 2015

¹⁰ Houtveen, van Steensel & de la Rie, 2019

¹¹ Broekhof & Nijhof-Broek, 2017

¹² Van Silfhout, 2014

¹³ Hoogeveen, 2018

¹⁴ Cöp & Veldhuizen, 2017

¹⁵ Van Steensel, van der Sande, Bramer, & Arends, 2016

¹⁶ Ryan & Deci, 2000

Door samen te lezen en te praten over teksten en boeken ordenen kinderen hun gedachten. Dat draagt bij aan het tekstbegrip en de ontwikkeling van hun woordenschat. Maar bovenal is samen leren en samen lezen vooral heel erg leuk, en daarmee goed voor de leesmotivatie.¹⁷ Zet daarom met enige regelmaat coöperatieve lees- en werkvormen in, zoals samenlezen of theaterlezen.

Beleving en thematisch werken

Tijdens het lezen van een mooi boek of een goede tekst word je ondergedompeld in een andere wereld. Je maakt kennis met verschillende mensen en culturen en je leert je in hen te verplaatsen. Hoe meer van deze ervaringen je opdoet, hoe meer plezier je beleeft aan lezen én hoe gemakkelijker je nieuwe informatie zult begrijpen.¹⁸ Dat komt doordat je tijdens deze ervaringen je taal- en kennisbasis opbouwt en je woordenschatnetwerk uitbreidt.

In de praktijk kan daar expliciet aan gewerkt worden door het leesonderwijs in thema's aan te bieden. Om de leesvaardigheid en andere genoemde aspecten te kunnen ontwikkelen is het van belang dat leerlingen minimaal zes weken over een voor hen interessant thema lezen dat vanuit meerdere perspectieven belicht wordt.¹⁹

Leestijd

Het is van belang om per dag zo'n 20 minuten in te roosteren voor vrij lezen. In deze tijd kunnen kinderen ontzettend veel leeskilometers maken, wat hun leesvaardigheid sterk bevordert.²⁰ Voor risicolezers is het van belang om per week minimaal 60 minuten extra lees- en instructietijd in te plannen. Aanbevolen wordt om die tijd te verdelen, bijvoorbeeld in drie keer per week 20 minuten.²¹ Het is slim om deze tijd in te roosteren vóór het geven van de lessen. Zwakke leerlingen weten dan al waar het in de les over zal gaan, waardoor ze de les beter en met meer vertrouwen zullen volgen. De pre-teaching zorgt voor een opstapje naar de les. Met het geven van pre-teaching zorg je dus voor een win-winsituatie: extra oefening én een hoger rendement in de les.²²

Tot slot is het goed om voorlezen – in groep 1 tot en met 8 – vast in het rooster op te nemen. Voorlezen is namelijk veel meer dan alleen een ontspannende activiteit. Tijdens het luisteren naar een verhaal werken kinderen onder andere aan hun concentratie, woordenschat en verhaalbegrip. Ook heeft voorlezen effect op het leesplezier van de kinderen.²³

▼ Lees verder op de volgende pagina.

---

¹⁷ Schram, 2013

¹⁸ Parris & Headley, 2015

¹⁹ Hoogeveen, 2018

²⁰ Smits & van Koeven, 2018

²¹ Van Druenen, Gijsel, Scheltinga & Verkoeven, 2011

²² Smets, 2017

²³ Broekhof & Nijhof-Broek, 2017

Instructie

Zoals aan het begin van dit artikel is verteld, is het van belang om alle aspecten van het voortgezet lezen gecombineerd aan te bieden. Een effectieve instructie heeft daarom aandacht voor de inhoud van de tekst, technische vaardigheden en eventuele handige leesstrategieën.²⁴

Daarnaast hebben kinderen baat bij gesprekken over teksten. Vraag ze bijvoorbeeld naar relaties tussen bepaalde tekstdelen, laat ze bedenken wat ze van de tekst geleerd hebben of daag ze uit om hun mening te geven over de tekst. Dat zal hen helpen de tekst nog beter te begrijpen én de informatie uit de tekst te integreren met de al aanwezige kennis.²⁵

Een effectief instructiemodel waarin dat kan worden toegepast is het model van Fisher en Frey, het zogenaamde GRIMM-model. Daarin worden vier stappen onderscheiden, waarin de instructie geleidelijk verschuift van de leerkracht naar de leerling.²⁶

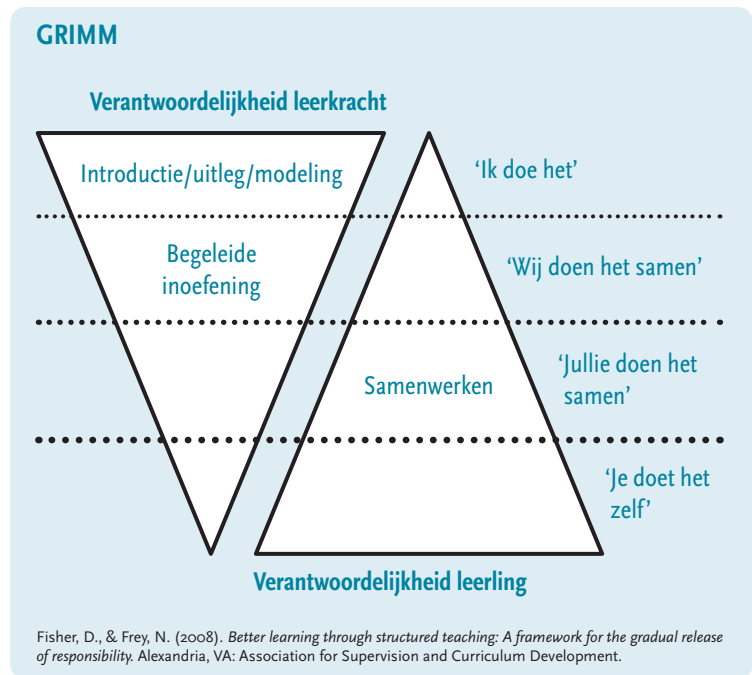
Differentiatie

Om een passend onderwijsaanbod te kunnen bieden is het van belang om met enige regelmaat de leesvaardigheid van de kinderen te toetsen. Het is daarbij van belang dat alle deelvaardigheden van lezen getoetst worden. Om te kunnen bepalen waardoor een kind problemen heeft met het begrijpen van een tekst, moet je immers inzicht krijgen in zowel de technische leesvaardigheid als de woordenschat van het kind.²⁷

Met de nodige kennis over de voortgang op zak is het van belang om teksten aan te bieden die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen én hun leesniveau. Bied zwakke lezers echter geen vereenvoudigde teksten aan. Daarmee bedoelen we teksten waarin bewust verkorte en vereenvoudigde taal gebruikt wordt. Het probleem van deze teksten is dat ze zich vaak kenmerken door een gebrekkige structuur, weinig verbanden en hapsnapopsommingen. Rijke teksten zijn daarentegen authentieke teksten met een duidelijke structuur en een gevarieerde woordenschat.²⁸ Zwakke lezers hebben baat bij extra leestijd en extra instructie bij deze teksten.

Daarnaast is het van belang om ook sterke lezers materiaal te geven dat bij ze past. Dat kan in de vorm van plusboeken en plusopdrachten.

Hoe ziet goed leesonderwijs eruit? Het moge duidelijk zijn: daar komt nogal wat bij kijken. De checklist geeft een handig overzicht van de belangrijkste aandachtspunten.

²⁴ Katholieke universiteit Leuven, 2011

²⁵ Aarnoudse, 2017

²⁶ Fisher & Frey, 2008

²⁷ Scheltinga, Keuning & Kuhlemeier, 2014

²⁸ Smits & Verkoeven, 2019

